

5. Uuden historian linjauksia

Marjo Nieminen (2008)

Jos ajattelemme, että historiankirjoituksen historiassa tapahtuneet käännteet ovat aina merkki uuden historian alusta, 'uusi historia' – tai monikossa 'uudet tarinat' – ei nimestään huolimatta ole varsinaisesti mikään uusi ilmiö. Jo itse termillä 'uusi historia' (the new history) on oma historiansa, joka on mahdollista ulottaa historiankirjoituksen aamuhämäriin saakka. Ranskankielinen termi *La Nouvelle histoire* puolestaan viittaa ranskalaisen historian tutkimuksen piiristä alkaneeseen *Annales*-koulukuntaan, joka on saanut nimensä tutkijoiden Lucien Febvren ja Marc Blochin vuonna 1929 perustamasta tieteellisestä aikakauslehdessä. Annalistien tutkimukselle oli ominaista, että he etsivät ja analysoivat yhteiskunnallisia ja kulttuurisia rakenteita. Samalla he asettivat kyseenalaiseksi politiikka- ja valtiokeskeisen lähestymistavan, johon aikaisempi historian tutkimus oli nojautunut.

Annalistien ja myöhempien mentaliteetteja tutkineiden historioitsijoiden lisäksi politiikka- ja valtiokeskeisyyden kyseenalaistivat erityisesti 1970- ja 1980-luvuilla muut 'uuden historian' suuntaukset. Esimerkiksi mikrohistorian, marginaalihistorian ja naishistorian (sukupuolihistorian) tutkijoille oli yhteistä ajatus, että historioitsijan tulee kääntää katseensa ylhäältä alaspäin. Nyt kuninkaiden ja valtionpäämiesten ohella näyttämölle astuivat tavalliset ihmiset ja aikaisemmin historian marginaaleihin jääneet ryhmät saivat äänensä kuuluviin. Kasvatuksen historian näkökulmasta uusi historia merkitsi sitä, että tutkimuksen kohteena ei enää pelkästään olleet ns. suuret kasvatustutkijat tai koulutusintituutiot, vaan sijansa saavat myös muuntyyppiset kohteet ja ilmiöt. Esimerkiksi mikrohistoriallinen ruohonjuuritason tarkastelu avaa uudenlaisia näköaloja, jolloin on mahdollista tehdä myös uusia tulkintoja menneestä. Historian 'matala katse' tavoittaa jotain sellaista, joka ennen on ollut tutkijan ulottumattomissa.

Uudet historian tutkimuksen suuntaukset eivät kuitenkaan pelkästään merkinneet vain tutkimuskohteen uudelleen määrittelyä ja vastauksen etsimistä kysymykseen, mikä historiassa on tärkeää ja tutkimisen arvoista. Myös käsitykset historian objektiivisuudesta ja historiallisesta selittämisestä joutuivat kriittisen arvioinnin kohteeksi. Rankelainen ajatus, että historian tutkijan tulee esittää asiat niin kuin ne todella olivat ("wie es eigentlich gewesen"), ei enää tuntunut toimivalta, kun otettiin huomioon, että tutkija kantaa aina mukanaan omaa yhteiskunnallista ja kulttuurista koodistoaan.

'Uusien historioiden' myötä pohdinnan kohteeksi ovat nousseet lähteet, niiden lukutapa ja niihin liitynyt arvojärjestys. 'Uudet tarinat' ovat muuttaneet lähteiden ryhmittelyä luotettaviin ja epäluotettaviin lähteisiin. Aiemmin esimerkiksi päiväkirjat ja kirjeet, suullinen perimätieto, muistelmat, valokuvat ja elokuvat luokitteuivat epäluotettaviksi lähteiksi niiden subjektiivisuuden takia. Ennalta määrätyn luotettava-epäluotettava -dikotomian sijasta tärkeämpää on ottaa huomioon, minkälaisiin kysymyksiin lähteen avulla on mahdollista vastata. Jorma Kalela puhuu eri tavoin informatiivisista lähteistä, jolloin lähteiden välinen ero on suhteellinen, ei absoluuttinen. Monesti toistettu ajatus on, että jos lähde ei pysty vastaamaan sille esitettyyn kysymykseen, vika ei olekaan lähteessä vaan kysymyksessä. Toisin sanoen tutkija on yrittänyt pakottaa lähteen vastaamaan väärään kysymykseen.

Uudet lähderyhmät eivät pelkästään muuttaneet näkemystä, mikä on lähteeksi kelpaava, vaan myös lähteidenlukutapa sai uusia piirteitä. Tutkija lukee lähdeaineistoa entistä tarkemmin ja etsii yksityiskohtia ja piilomerkityksiä, joista hän muodostaa erilaisia tulkintoja. Tällaista hyvin perusteellista lähdeanalyysia kutsutaan lähteiden lähiluvuksi. Lähteiden lähiluku ja tulkinta ovat esimerkiksi mikrohistoriassa tärkeämpiä kuin lähteiden määrä (ks. tämän kokoaman Nina Hyytiäisen ja Juhani Tähtisen kirjoitus historian tutkimuksesta ja lähteistä).

Mitä historiantutkimuksessa tapahtunut käänne merkitsee kasvatushistorian kannalta? Millaisia uusia näkökulmia ja lähestymistapoja tarjoavat esimerkiksi mikro-, marginaali- ja naishistoria? Tarkastelen kirjoituksessani näiden historiansuuntausten esille nostamia kysymyksiä.

Mikrohistorian avauksia

Mikrohistoriallisen lähestymistavan alku määritellään yleisesti 1970-luvun loppuun, jolloin julkaistiin italialaisessa *Quaderni storici* -aikakauslehdessä kaksi artikkelia. Artikkelien kirjoittajat Edoardo Grendi, Carlo Ginzburg sekä Carlo Poni hahmottelivat kirjoituksissaan uutta mikrohistoriallista lähestymistapaa. He ja muut myöhemmät mikrohistorioitsijat halusivat ottaa etäisyyttä annalistiseen historiantutkimukseen ja tutkia rakenteiden sijasta pieniä yhteisöjä, perhettä ja yksittäisiä henkilöitä. Mikrohistoriaa onkin pidetty eräänlaisena vastareaktionä annalistiselle rakennehistorialle. Vastakkaisista lähtökohdistaan huolimatta näillä kahdella tutkimussuuntauksella on myös yhteneväisyyksiä. Kuten edellä on jo todettu, annalisteja, mentaliteettien tutkijoita sekä mikrohistorioitsijoita yhdistää se, että he kyseenalaistivat valtio- ja politiikkakeskeisen historiantutkimuksen. Marjatta Rahikainen on osuvasti todennut, että kyseisille tutkimussuuntauksille on ominaista niiden tapa käsittää jokainen ihminen historian toimijaksi.

Mikrohistorialliselle lähtökohdalle on luonteenomaista, että tutkittava ilmiö on jollakin tavalla – joko alueellisesti, ajallisesti tai tutkittavien henkilöiden määrän suhteen – suppea ja tarkasti rajattu. Mikrohistoriallisen tutkimusotteen perusajatuksena on, että yksittäisiä tapauksia ja pieniä yksityiskohtia tutkimalla saadaan tutkimuskohteesta selville jotain sellaista, joka makrotasolta tarkasteltuna saattaa peittyä ja kadota näkyvistä. Mikroskooppinen tarkastelukulma ei kuitenkaan välttämättä merkitse, että tutkimuskohde on kooltaan tai merkitykseltään pieni. Carlo Ginzburg itse on määritellyt, että mikroskoopilla voidaan tutkia yhtä hyvin hyttystä kuin elefantin kylkeä. Kasvatuksen historian näkökulmasta tutkija voi tarkastella esimerkiksi koulutusinstituutioiden rakennehistorian ohella koulua henkilökohtaisten kokemusten, koulumuistojen ja arjen tasolla.

Mikrohistoria ei siten ole vain makrohistorian osa tai palanen. Kun tarkennetaan näkökulmaa, saadaan uudenlaista tietoa, jonka avulla kokonaisuutta koskeva tulkinta syvenee ja laajenee. Ginzburg kehottaa etsimään aineistosta johtolankoja ja yksityiskohtia, joita tutkimalla ja analysoimalla käsityksemme menneestä tarkentuu ja monipuolistuu. Historioitsijan työ vertautuu salapoliisi työhön: pienet ja mitättömiltä tuntuvat yksityiskohdat johdattavat tutkijan ratkaisun äärelle (ks. tämän kokoelman Jukka Rantalan kirjoitusta henkilöhistorian lähteistä). Yhtä vähän kuin salapoliisille voidaan antaa eksakteja ohjeita, miten kussakin tapauksessa löydetään merkitykselliset yksityiskohdat, niin ei ole olemassa valmiita sääntöjä, miten tutkija tulisi tulkita löytämiään johtolankoja. Kyse on luovasta prosessista, jossa korostuu tutkijan oma panos. Mikrohistoria parhaimmillaan mahdollistaa vanhojen käsitysten ja teorioiden kritiikin ja uusien käsitysten muotoilun.

Johtolankojen lisäksi tutkija etsii anomalioita ja poikkeuksia. Mikrohistorian voidaankin ajatella rakentuvan 'poikkeuksellisen tyypillisyyden' tai 'normaalin poikkeuksellisuuden' ympärille. Normaali poikkeavuus ("normal exception") on italialaisen Edoardo Grendin muotoilema käsite, joka viittaa siihen, että poikkeuksellinen ilmiö kertoo samalla normaalista. Ajatuksena on, että poikkeavien tapauksien avulla on mahdollista tehdä yleistä koskevia tulkintoja, vaikka tapaukset tai ilmiöt eivät olisi suoraan yleistettävissä. Ginzburgin ja Ponin mukaan yksi todella merkittävä tai poikkeuksellinen dokumentti voi kertoa tutkijalle paljon enemmän todellisuudesta kuin tuhat stereotyyppistä.

Erittäin kiinnostavia tutkimusasetelmia syntyy myös silloin, kun historian eri tasot kohtaavat ja keskustelevat keskenään. Tällöin voi paljastua uusia jännitteitä ja ristiriitaisuuksia, joita purkamalla käsityksemme menneestä muuttuu. Matti Peltonen on korostanut erityisesti mikrohistorian ajallista ominaisuutta ja todennut, että Ginzburgin tutkimukset suurelta osin perustuvat kahden eripituisen ilmiön yhteentörmäyksen tutkimiseen. Kun pitkän keston rakenne törmää poikkeuksellisenä pidettyyn lyhyen keston tapahtumaan, syntyy ainutlaatuinen hetki, joka tuo näkyviin muuten tutkijan ulottumattomissa olevia seikkoja. Ginzburg itse puhuu, miten makro- ja mikrohistorian välillä on jatkuva edestakainen liike, mikroskoopista teleskooppiin ja takaisin. (Ks. tämän kokoaman Kirsti Salmi-Niklanderin kirjoitusta mikrohistoriallisesta tutkimusotteesta.)

Marginaalihistoria

Marginaalihistoriaksi voidaan määritellä tutkimus, jossa tarkastellaan ja analysoidaan erilaisten marginaaliryhmien historiaa. Tutkimuksen kohteeksi seuloituu yhteiskunnan reunoilla ja laidoilla olevat, ja rikolliset, mielisairaajat, vammaiset ja pakolaiset sekä muut marginaaliryhmät nostetaan tarkastelun keskiöön. Marginaalihistoria on kuitenkin mahdollista määritellä myös tutkimuksellisesta näkökulmasta käsin. Tällöin tutkimuskohteena on ihmisjoukko tai ilmiö, jonka aikaisempi historian tutkimus on sivuuttanut. Historiantutkimuksen marginaaleihin ovat saattaneet jäädä hyvinkin suuret ryhmät, kuten esimerkiksi työväestö ja maalaiset. Tutkimusaihe on saatettu sivuuttaa siksi, ettei sitä ole pidetty tutkimisen arvoisena tai tutkimuskysymykset ja/tai lähteet eivät ole ilmiötä aikaisemmin tavoittaneet. Esimerkiksi lapsuus lukeutui pitkään toisarvoiseksi tutkimuskohteeksi.

Samalla kun marginaalihistoria tekee näkyväksi aikaisemmin historian hämäriin kadonneita ihmisiä ja ihmisryhmiä, se kertoo myös jotain yleisempää koko yhteiskunnasta. Marginaalisuutta ei voi olla ilman ajatusta, että jokin on keskeistä. Kun tutkitaan poikkeavuutta ja erilaisuutta, analysoidaan yhtä aikaa sitä, mikä yhteiskunnassa määritetään normaaliksi ja tavanomaiseksi. Marginaaliryhmiä tutkinut Toivo Nygård on todennut, että poikkeavien ihmisten tutkimuksen avulla saadaan selville yhteiskunnan säännöt ja ihanteet. Esimerkiksi vammaisten historia kertoo menneisyyden ihmiskuvasta yhtä paljon kuin vammaisista ryhmänä.

Vaikka marginaalihistorian avulla on mahdollista analysoida yhteiskunnan yleisiä lainalaisuuksia, sillä on myös arvo sinänsä. Muun muassa Pirjo Markkola on huomauttanut, että äärimmilleen vietyinä esimerkiksi pakolaisten tutkimisessa ei olisi tärkeää, mitä he ovat, vaan mitä heidän kauttaan voidaan kertoa vallitsevista ajattelutavoista. Tällöinhän marginaaliryhmillä olisi vain välineellistä arvoa tutkimukselle. Marginaalihistorian yhtenä tarkoituksena on nostaa marginaaliryhmät historiantutkimuksen objekteista subjekteiksi, toimijoiksi, jolloin marginaaliryhmät eivät näyttäytyä vain hallinnan ja kontrollin kohteina.

Marginaalihistorian tutkimus ei valaise yhteiskuntaa pelkästään marginaalisuus-keskeisyys, normaalius-poikkeavuus -rajalinjojen avulla. Marginaalissa olleet ihmiset olivat aina osa oman aikansa yhteiskuntaa. Tällaisia näkemyksiä on myös annalistisessa historiantutkimuksessa, jossa on korostettu, että kaikella on historia ja kaikki kuuluu historiaan. Käsitys menneestä laajenee, kun tarkasteluun otetaan mukaan yhteiskunnan koko kirjo. Mennyt aika ei ole pelkästään kuninkaiden ja ylhäisten historiaa, vaan myös alhaisten ja vähäpätöisten elämällä on siinä oma sijansa.

Kun tutkitaan marginaaliryhmien historiaa, asettaa käytössä oleva lähdeaineisto usein oman rajoituksensa tutkimukselle. Valtaosa arkistoaineistoista on vallanpitäjien ja viranomaisten tuottamaa, jolloin

marginaalissa eläneiden ihmisten omaa ääntä on vaikea saada kuuluviin. Huligaaneista, varkaista, köyhistä ja rikollisista on asiakirjoihin tallentunut yleensä viranomaisten näkemys.

Toivo Nygård on tuonut esille, ettei lähteisiin liittyvä ongelma rajoitu pelkästään virallisiin asiakirjoihin. Esimerkiksi kansanperinnekoelmien ja yksityisen kirjallinen aineiston kansankuvaus on monesti positiivisesti väritynyttä. Tällainenkaan lähteistö ei aina kerro, miten yhteiskunnan reunalueilla eläneisiin ihmisiin suhtauduttiin. Toisaalta – kuten jo mikrohistorian kohdalla mainittiin – tutkijan tulee aina muistaa kysyä itseltään, minkälaisiin tutkimuskysymyksiin lähteen avulla voi vastata.

Naishistorian/sukupuolihistorian tutkimus

Naishistorian tutkimus lähti liikkeelle muiden 'uusien historioiden' lailla, kun historioitsijat kyseenalaistivat valtio- ja politiikkakeskeisen historian tutkimuksen ainoana tapana lähestyä historiaa. Aluksi naishistorian päämääränä oli tehdä naisia näkyväksi historian subjekteina ja osoittaa, että myös naisten historia on tutkimisen arvoista. Naishistorian tutkimus vertautuikin monesti marginaalihistoriaan ja naiset nähtiin yhtenä historian marginaaleihin jääneenä ryhmänä.

Analyysin välineeksi sukupuolen käsite kotiutui 1970-luvulta lähtien, jolloin tutkimuksissa alettiin tehdä ero biologisen ja sosiaalisen sukupuolen välillä (sex/gender -jaottelu). Tällöin johtavana ajatuksena on käsitys, että sosiaalinen sukupuoli on sosiaalisesti tuotettu ja ylläpidetty. Historiantutkimus on ollut kiinnostunut erityisesti sukupuolijärjestelmästä ja siitä, miten sukupuoliroolit ja tavat käsittää sukupuoli ja sukupuolisuus muuttuvat historian kuluessa.

Sukupuolijärjestelmän käsite, joka otettiin käyttöön 1980-luvun puolivälistä lähtien, viittaa näkemykseen, että sukupuoli järjestyy yhteiskunnassa monitasoisesti ja että samanaikaisesti sukupuoli myös järjestää maailmaa. Sukupuolieroa – siis jakoa miehiin ja naisiin, tyttöihin ja poikiin – tuotetaan ja uusinnetaan sosiaalisissa suhteissa. Koska sosiaalisiin suhteisiin liittyy kiinteästi valta, sukupuolen ja sukupuolijärjestelmän tutkimus on analyysiä vallasta ja sosiaalisista suhteista. Naistutkijat ovatkin esimerkiksi tehneet näkyväksi, miten yhteiskunnassa yleensä mieheys tulkitaan neutraaliksi ja universaalisen ihmisen malliksi. Sukupuolen ja sukupuoliroolien avulla on siten mahdollista tarkastella ja analysoida monimutkaista ja monitasoista sosiaalisten suhteiden verkostoa.

Joan Wallach Scott on tuonut esiin, miten sosiaalista sukupuolta (gender) tutkittaessa analysoidaan samalla neljää erilaista elementtiä: symboleja, normatiivisia käsitteitä, sosiaalisia rakenteita ja instituutioita sekä identiteettejä. Scottin mukaan kaikki neljä elementtiä vaikuttavat toisiinsa, vaikka ne eivät välttämättä toimi samanaikaisesti. Tutkijan tehtävä on selvittää, mikä on näiden elementtien keskinäinen suhde ja miten se muuttuu historian kuluessa.

Alkuvaiheessa naistutkimus keskittyi ensisijaisesti selvittämään naisten ja miesten välisiä eroja ja sitä kautta jäsentämään yhteiskuntaa ja sen käytänteitä. 1980-luvulla alettiin naistutkijoiden piirissä kuitenkin painottaa, ettei sukupuolikategoria 'naiset' ole monoliittinen kokonaisuus. Toisin sanoen tutkimuksessa ryhdyttiin yhä enemmän analysoimaan myös naisten välisiä eroja. Pohdinnan kohteeksi nousi esimerkiksi, miten erilainen sosiaalinen tausta tai asuinpaikka vaikuttavat yhtäältä naisten ja miesten välisiin eroihin ja toisaalta naisten keskinäisiin eroihin.

Samoin kuin muut 'uudet tarinat' myös naishistoria nosti esiin lähteistöön ja lähdeyöskentelyyn liittyvät ongelmat. Viranomaisten tuottama arkistoaineisto ei aina anna vastauksia tutkijan kysymyk-

siin, eikä erityisiä naishistorian lähteitä juuri ole. Mikro- ja marginaalihistorioitsijoiden ohella nais-historian tutkijat ovatkin etsineet uusia lähderyhmiä, jotka avaavat väyliä sukupuolen ja sukupuoli-järjestelmän tutkimiseen.

Mikro-, marginaali- ja naishistoria sekä muut 'uudet historiat' antavat välineitä tarkastella kasvatus-historian kysymyksiä uusin silmin. Kun muuttaa esimerkiksi näkökulmaa tai tarkastelutasoa, tutki-muskohde näyttäytyy toisenlaisena kuin aiemmin. Voisikin ajatella, että jokainen tutkimus omalta osaltaan syventää käsitystämme menneestä. Erilaiset tutkimussuuntaukset, tarkastelutavat ja -tasot tuovat omat värisävynsä menneisyydestä rakentamaamme kudelmaa.

Kirjallisuus

Burke, Peter 1991. *Overture: the New History, its Past and its Future*. Teoksessa Peter Burke (toim.) *New Perspectives on Historical Writing*. Cambridge: Polity Press, 1–23.

Davis, Natalie Zemon 1996. Sosiaalhistorian haasteet. Teoksessa Marjatta Rahikainen (toim.) *Matkoja moderniin. Lähikuvia suomalaisten elämästä*. Historiallinen Arkisto 107. Helsinki: SHS, 9–17.

Elomaa, Hanna 2001. Mikrohistoria johtolankojen jäljillä. Teoksessa Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki (toim.) *Kulttuurihistoria – Johdatus tutkimukseen*. Helsinki: SKS, 59–74.

Ginzburg, Carlo 1996. *Johtolankoja*. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Helsinki: Gaudeamus.

Ginzburg, Carlo & Poni, Carlo 1991. *The Name of the Game. Unequal Exchange and the Historiographic Marketplace*, teoksessa Edward Muir & Guido Ruggiero (toim.), *Microhistory and the Lost Peoples of Europe. Selections from Quaderni Storici*. Baltimore & London: The John Hopkins University Press, 1–10.

Heikkinen, Antero 1993. Ihminen historian rakenteissa. Mikrohistorian näkökulma menneisyyteen. Helsinki: Yliopistopaino.

Hinkkanen, Merja-Liisa 1997. Carlo Ginzburg – johtolankoja näkymättömään. *Historiallinen aikakauskirja* 95 (1), 51–59.

Kaartinen, Marjo & Korhonen, Anu 2005. *Historian kirjoittamisesta*. Turku: Kirja-Aurora.

Kalela, Jorma 2000. *Historiantutkimus ja historia. Hanki ja jää*. Helsinki: Gaudeamus.

Kallioinen, Mika 1997. Onko makrohistoriaa olemassa? *Historiallinen aikakauskirja* 95 (1), 24–34.

Kokko, Marja 1996. Naiset historiassa. Sukupuoli ja historiantutkimus. Teoksessa Jorma Tiainen & Ilkka Nummela (toim.) *Historiaa tutkimaan*. Jyväskylä: Atena, 45–57.

Korhonen, Anu 2001. Mentaliteetti ja kulttuurihistoria. Teoksessa Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki (toim.) *Kulttuurihistoria – Johdatus tutkimukseen*. Helsinki: SKS, 40–58.

Levi, Giovanni 1991. *On Microhistory*. Teoksessa Peter Burke (toim.) *New Perspectives on Historical Writing*. Cambridge: Polity Press, 93–113.

Liljeström, Marianne 1996. Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) *Avainsanat*. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino, 111–138.

- Markkola, Pirjo 1997. Constructing and Deconstructing the 'Strong Finnish Woman': Women's History and Gender History. *Historiallinen aikakauskirja* 95 (2), 153–160.
- Markkola, Pirjo 1996. Marginaali historian keskipisteessä. Teoksessa Jarmo Peltola & Pirjo Markkola (toim.) *Kuokkavieraiden pidot. Historian marginaalista marginaalihistoriaan*. Tampere: Vastapaino, 7–19.
- Muir, Edward 1991. Introduction: Observing Trifles. Teoksessa Edward Muir & Guido Ruggiero (toim.) *Microhistory and the Lost Peoples of Europe. Selections from Quaderni Storici*. Baltimore & London: The John Hopkins University Press, vii–xxviii.
- Nygård, Toivo 1998. Erilaisten historiaa. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Jyväskylä: Gummerus.
- Ollila, Anne 1993. Arkipäivän historia ja naistutkimus. Teoksessa Marjo Kaartinen, Katriina Mäkinen, Leena Rossi & Totti Tuhkanen (toim.) *Metodikirja. Näkökulmia kulttuurihistorian tutkimukseen*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:16. Turku, 49–58.
- Ollila, Anne 1995. Mitä mikrohistoria on? Teoksessa Mäkinen & Rossi (toim.) *Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:42. Turku, 7–14.
- Ollila, Anne 2001. Naishistoria ja sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki (toim.) *Kulttuurihistoria – Johdatus tutkimukseen*. Helsinki: SKS, 75–90.
- Peltonen, Matti 1990. Arki murroksessa. Teoksessa Matti Peltonen (toim.) *Arki ja murros. Tutkielmia keisariajan lopun Suomesta*. Helsinki: SHS, 25–29.
- Peltonen, Matti 2000. Ledtrådar, marginaler och monader. Förhållandet mellan mikro- och makronivå i historieforskningen. *Historisk Tidskrift för Finland* 85 (3), 251–264.
- Peltonen, Matti 1992. Matala katse. Kirjoituksia mentaliteettien historiasta. Hanki & Jää. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Peltonen, Matti 1999. Mikrohistoriasta. Hanki ja jää. Helsinki: Gaudeamus.
- Rahikainen, Marjatta 1996. Kasvot väkijoukossa. Teoksessa Rahikainen Marjatta (toim.) *Matkoja moderniin. Lähikuvia suomalaisten elämästä*. Historiallinen Arkisto 107. Helsinki: SHS, 19–28.
- Scott, Joan Wallach 1996. Gender: A Useful Category of Historical Analysis. Teoksessa Joan Wallach Scott (toim.) *Feminism and History*. Oxford: Oxford University Press, 152–180.
- Scott, Joan 1991. Women's History. Teoksessa Peter Burke (toim.) *New Perspectives on Historical Writing*. Cambridge: Polity Press, 42–66.
- Scott, Joan Wallach 1996. Introduction. Teoksessa Joan Wallach Scott (toim.) *Feminism and History*. Oxford: Oxford University Press, 1–13.
- Suoninen, Marja 2001. Mikrohistoria vastauksena historiallisen sosiologian dilemmaan. *Sosiologia* 38 (1), 14–26.
- Tuomaala, Saara 2000. Muisteltu maalaislapsuus – suullisen historian näkökulma lapsuuteen. *Nuorisotutkimus* 18 (3), 2–19.

Vehkalahti, Kaisa 2002. Sensitive sources and emphatetic reading. Osoitteessa [<http://www.ennenjanyt.net/1-02/vehkalah.htm>]. Haettu 26.2.2002. Elektroninen dokumentti.